

It ûd fan Fryslân

Senioren en inkomen

Tweedeling tussen arme en rijke senioren?

Het aantal senioren in Fryslân neemt toe. Senioren hebben meestal geen betaalde baan meer. Zij verkrijgen inkomen via de AOW, eventueel aangevuld met een pensioen. In de media zijn enerzijds geluiden te horen dat senioren het tegenwoordig financieel gezien heel goed hebben. Anderzijds zijn er geluiden dat zij vaak van een laag inkomen moeten rondkomen. Hoe is het met het inkomen van de Friese senioren? Hebben senioren vaak een laag of juist een hoog inkomen? In hoeverre kunnen zij financieel rondkomen? Hoe is het met de oudere Friezen in vergelijking met hun landelijke leeftijdsgenoten? Zijn er opvallende verschillen binnen Fryslân? En zijn er verschillen met andere leeftijdscategorieën?

In deze publicatie zet het Fries Sociaal Planbureau (FSP) de inkomenscijfers van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) op een rij. Aanvullend zijn interviews met tien Friese senioren gehouden om het verhaal achter de cijfers te horen. In deze gesprekken is aan de orde gekomen hoe zij hun inkomenssituatie door de jaren heen hebben ervaren en in hoeverre zij kunnen rondkomen. Het FSP brengt deze publicatie over inkomen uit in de reeks publicaties in het kader van de Staat van de Friese Senioren.

Besteedbaar inkomen volgens het CBS

Het bruto-inkomen per huishouden verminderd met:

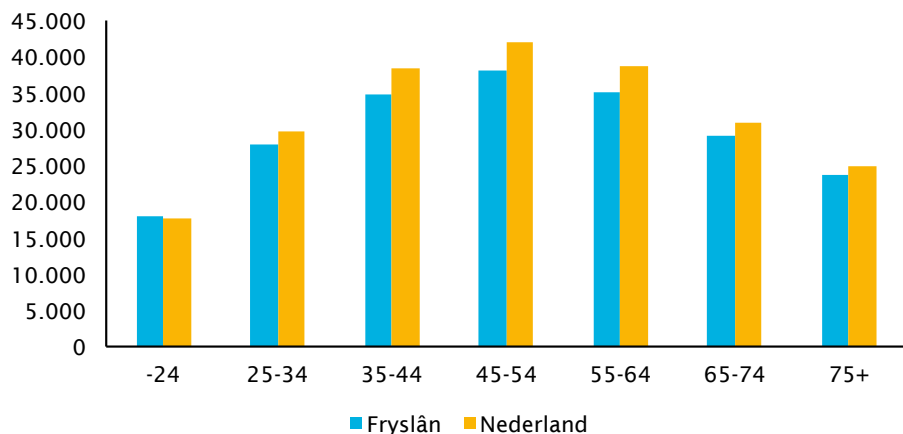
- premies inkomensverzekeringen en ziektekostenverzekeringen;
- betaalde inkomensoverdrachten zoals alimentatie van de ex-echtgeno(o)t(e);
- belastingen op inkomen en vermogen

Inkomen Friese senioren lager dan landelijk

Het gemiddeld besteedbaar (jaar)inkomen van seniorenhuishoudens (65-plus) in Fryslân is iets lager dan het landelijk gemiddelde. Van de seniorenhuishoudens in Fryslân heeft de groep 65-74-jarigen in 2013 met € 29.200 het meest te besteden. Dit is maar liefst € 5.500 hoger dan het gemiddelde inkomen van de 75-plushuishoudens (€ 23.700). Het gemiddeld besteedbaar inkomen van seniorenhuishoudens is zowel landelijk als in Fryslân lager dan van de andere leeftijdscategorieën. Alleen huishoudens tot 35 jaar hebben jaarlijks gemiddeld minder te besteden. Het hoogste inkomen hebben huishoudens van 45-54-jarigen. Het inkomen neemt, zowel landelijk als in Fryslân, tot 55 jaar geleidelijk toe. Na deze leeftijd neemt het gemiddelde inkomen van huishoudens weer geleidelijk af.

Gemiddeld besteedbaar inkomen in euro's van huishoudens naar leeftijd, 2013

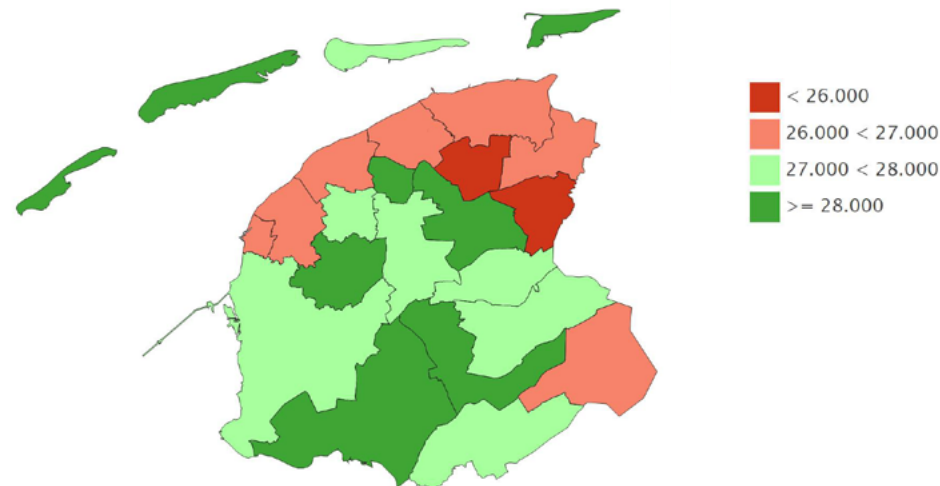

Bron: CBS Regionaal Inkomensonderzoek, bewerking FSP

Inkomen senioren laagst in Noordoost Fryslân

Het gemiddeld besteedbaar (jaar)inkomen van seniorenhuishoudens is het laagst in gemeenten in Noordoost Fryslân en in de kustgemeenten van Noordwest Fryslân. Het gemiddeld besteedbaar inkomen is met € 25.400 het laagst in de gemeente Achtkarspelen, gevolgd door de gemeente Dantumadiel met € 25.700. Het gemiddeld besteedbaar inkomen van seniorenhuishoudens is in Fryslân het hoogst op de Waddeneilanden Vlieland (€ 30.200), Schiermonnikoog (€ 30.100) en Terschelling (€ 29.600). 75-plushuishoudens hebben in alle Friese gemeenten gemiddeld een lager inkomen dan de 65-74-jarigen. Het laagste gemiddeld besteedbare inkomen voor 75-plushuishoudens is € 21.100 in gemeente het Bildt; het hoogste gemiddelde besteedbare inkomen van deze leeftijdscategorie is € 25.200 op Terschelling.

Gemiddeld besteedbaar inkomen in euro's van huishoudens met een senior van 65 jaar en ouder, 2013

Bron: CBS Regionaal Inkomensonderzoek, bewerking FSP

CBS cijfers inkomensverdeling

Openbare cijfers over de verschillen in inkomen tussen senioren in Fryslân zijn slechts beperkt beschikbaar. De beschikbare cijfers van CBS zijn gebaseerd op de toewijzingsnormen voor huurwoningen van woningbouwcorporaties. De laagste inkomensgrens voor huishoudens ligt op € 22.100 en is de grens voor huurtoeslag voor een alleenstaande. De hoogste inkomensgrens ligt op € 35.739.

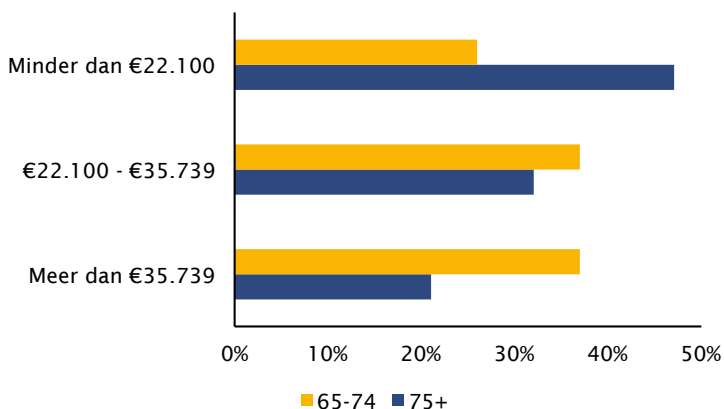
Jongere senioren hoogste inkomen

Van de Friese 65-plushuishoudens heeft 36% een inkomen in de laagste inkomensgroep (minder dan € 22.100), 34% in de middengroep (€ 22.100 - € 35.739) en 30% in de hoogste inkomensgroep (€ 35.739). In Fryslân zijn vergeleken met landelijk iets meer senioren in de laagste inkomensgroep (landelijk: 34%) en iets minder in de hoogste inkomensgroep (landelijk: 33%). Tussen de jongere en oudere Friese senioren zijn er verschillen in het belastbare inkomen. Van de jongere senioren (65-74-jarigen) heeft slechts een kwart van de huishoudens een belastbaar inkomen onder de € 22.100. Het grootste deel van de jongere senioren behoort tot de midden- en hoogste inkomensgroep. Van de oudere senioren (75-plus) heeft het grootste deel juist een laag inkomen. Bijna de helft heeft een inkomen lager dan € 22.100 en slechts een vijfde deel heeft een inkomen van minimaal € 35.739.

Vooral alleenstaande 75-plussers laag inkomen

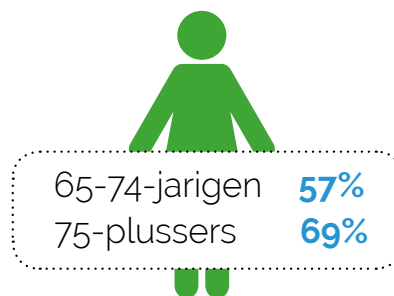
Alleenstaande senioren hebben vaker een inkomen van minder dan € 22.100 dan gehuwde of samenwonende senioren. Vooral alleenstaande 75-plussers hebben een laag inkomen. 69% van hen heeft een inkomen onder de € 22.100, tegenover 57% van de 65-74-jarigen. Alleenstaande vrouwen blijken het vaakst een laag inkomen te hebben. Deze vrouwen hebben in het verleden geen of slechts een laag pensioen opgebouwd. Gehuwde of samenwonende senioren hebben juist vaker een inkomen behorend tot de hoogste inkomensgroep, dit geldt met name voor de groep jongere senioren.

Percentage seniorenhuishoudens per inkomensgroep* in Fryslân, 2013

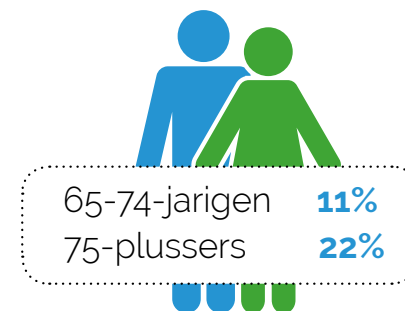

Percentage senioren in Fryslân met een laag inkomen (minder dan € 22.100), 2013

Alleenstaande

Gehuwd of samenwonend

Bron: CBS Maatwerk, bewerking FSP

* belastbaar inkomen van particuliere huishoudens op basis van leeftijd hoofdkostwinner

Armoede volgens het CBS

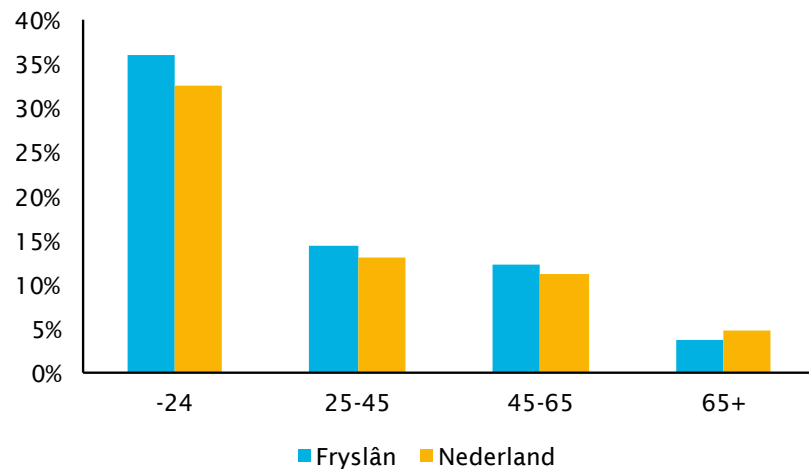
Het CBS hanteert de lage-inkomensgrens om armoede meetbaar te maken. De grens staat voor een vast koopkrachtbedrag door de tijd en wordt aangepast voor de grootte van het huishouden. De grens voor een alleenstaande in 2014 lag bijvoorbeeld op een netto jaarbedrag van € 12.250 per jaar (€ 1020 per maand). Omdat inzichten over armoede subjectief zijn spreekt CBS niet van arme huishoudens maar van huishoudens met een laag inkomen of met kans op armoede.

Weinig senioren in armoede

Als nog wat meer ingezoomd wordt op de laagste inkomensgroep valt op dat in vergelijking met andere leeftijdscategorieën 65-plussers het minst vaak een kans op armoede hebben. In Fryslân ligt dit aandeel met 3,8% van de huishoudens lager dan het landelijke percentage van 4,7%. In de jongere leeftijdscategorieën is het Friese percentage juist steeds hoger dan landelijk. Jongeren onder de 25 jaar hebben relatief het vaakst een laag inkomen. Sinds 2010 is in alle leeftijdscategorieën het aandeel huishoudens met kans op armoede gestaag toegenomen.

Percentage huishoudens met kans op armoede naar leeftijd, 2013

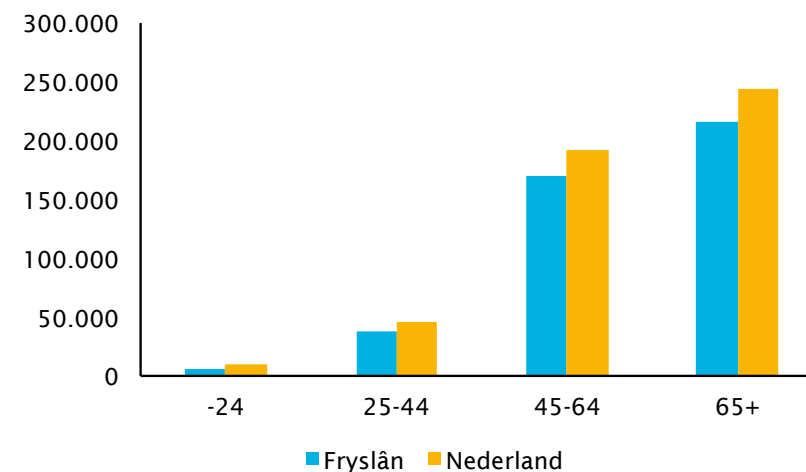

Bron: CBS Regionaal Inkomensonderzoek, bewerking FSP

Gemiddeld hoogste vermogens bij senioren

In vergelijking met huishoudens onder de 65 jaar, bezitten de 65-plussers zowel in Fryslân als landelijk gemiddeld de hoogste vermogens. Landelijk is het vermogen van 65-plussers gemiddeld hoger (€ 243.700) dan in Fryslân (€ 216.900). Het vermogen bestaat uit alle bezittingen (zoals een huis en bankrekeningen) verminderd met alle schulden (bijvoorbeeld hypotheek). Hoe ouder, hoe hoger het vermogen is. Dit is ook verklaarbaar, omdat tijdens het leven vermogen wordt opgebouwd en bijvoorbeeld de hypotheek wordt afgelost. Het gemiddeld vermogen van huishoudens is sinds de economische crisis in alle leeftijdscategorieën gedaald. In 2014 is het gemiddeld vermogen weer iets toegenomen.

Gemiddeld vermogen in euro's van huishoudens naar leeftijd, 2014

Bron: CBS Regionaal Inkomensonderzoek, bewerking FSP

Voor dit onderzoek zijn zelfstandig wonende senioren uit de drie eerder genoemde inkomensgroepen geïnterviewd om het verhaal achter de cijfers en hun ervaringen te horen. Globaal komen de inkomensgroepen overeen met de indeling:

Laag inkomen:	Alleen AOW of met klein pensioen (36% van Friese senioren)
Midden inkomen:	AOW + vergelijkbaar bedrag aan pensioen (34% van Friese senioren)
Hoog inkomen:	AOW + riant pensioen (pensioen is groter dan AOW) (30% van Friese senioren)

Senioren met **laag inkomen**: zuinig leven noodzakelijk met klein pensioen

Voor senioren met een laag inkomen is de AOW het grootste deel van hun inkomen. Sommigen hebben nog een klein pensioen er naast. De geïnterviewde mannen die dit betreft zijn al op jonge leeftijd gaan werken en hebben doorgaans alleen lager onderwijs gevolgd. De vrouwen hebben niet buitenshuis gewerkt of zijn hiermee gestopt toen ze gingen trouwen of kinderen kregen. Deze senioren hebben meestal weinig pensioen opgebouwd tijdens hun werkzame leven. Zij hebben nu maximaal € 1500 netto per maand. De senioren met alleen AOW of AOW met een klein pensioen hadden het in hun jeugd niet breed en kwamen vaak uit grote gezinnen.

Man, 67 jaar

"Het was vroeger thuis armoede. Eén keer per week, op zondag, kregen we een stukje worst. Dan was het feest!"

De geïnterviewde senioren met een laag inkomen wonen in een huurhuis, meestal al hun hele leven lang.

Man, 70 jaar

"Ik heb altijd gehuurd. Dit huis is klein met twee kamers, maar het is voor mij alleen genoeg."

Voor de senioren met alleen een AOW is het eigen risico voor de zorg (€ 385 per jaar) een grote kostenpost.

Man, 73 jaar

"Dit is echt in het nadeel van ouderen, omdat bijna iedere oudere wel zorgkosten heeft. Het is oneerlijk en onterecht."

Rond moeten komen van alleen een AOW-uitkering of aangevuld met een klein pensioen maakt dat deze senioren zuinig leven. De respondenten geven aan dat zij rond kunnen komen door steeds de afweging te maken of een uitgave wel of niet kan, veel te rekenen en goed in de gaten te houden hoeveel geld er in- en uit gaat. Vaak is dit al in de jeugd aangeleerd. Ze doen bijvoorbeeld boodschappen in meerdere supermarkten om koopjes te halen.

Man, 70 jaar

"Ik kan rondkomen, maar wel met beleid. Ik kan bijna niet sparen. Ik kijk elke maand en week wat ik kan uitgeven."

Vrouw, 66 jaar

"Op zaterdag ga ik meestal benzine tanken, dan is het voordeliger. Ik kijk steeds naar de aanbiedingen."

Enkele respondenten van deze groep hebben bijvoorbeeld geen computer. Dit ervaren zij als lastig, aangezien tegenwoordig steeds meer communicatie – ook met de overheid – digitaal plaatsvindt.

Man, 67 jaar

"Dan wil je een belastingformulier invullen en dan zeggen ze 'dan moet je maar even op je computer kijken.' Er wordt vergeten dat niet iedereen een computer heeft. En wanneer je een schriftelijk formulier wilt ontvangen moet je daar extra voor betalen."

Laag inkomen:	Alleen AOW of met klein pensioen (36% van Friese senioren)
Midden inkomen:	AOW + vergelijkbaar bedrag aan pensioen (34% van Friese senioren)
Hoog inkomen:	AOW + riant pensioen (pensioen is groter dan AOW) (30% van Friese senioren)

Senioren met **midden inkomen**: goed rondkomen, maar wel interen

Senioren met een midden inkomen hebben naast de AOW een vergelijkbaar inkomen uit een pensioen. Zij hebben een maandelijks inkomen van rond de € 2.000 netto. De geïnterviewden hebben een middelbare of hogere opleiding gevolgd en hebben zelf en/of de partner bijvoorbeeld gewerkt als leraar of zelfstandig ondernemer, en een pensioen opgebouwd. De respondenten geven aan financieel goed rond te kunnen komen en geen geldzorgen te hebben. Wel letten ze goed op hun uitgaven.

Vrouw, 71 jaar

"Ik heb absoluut niets te klagen, maar ik kan geen rare bokkesprongen maken. Mijn zus heeft altijd lekker kunnen sparen, [...], zij kan alles doen, dat kan ik niet."

De geïnterviewde respondenten met een midden inkomen hebben een eigen woning.

Vrouw, 75 jaar

"Ik woon hier heel goedkoop. Heb dit huis in de goede tijd gekocht. Dit huis kost me nu maar 140 euro per maand."

De respondenten hadden tijdens hun werkzame leven een baan waarmee ze redelijk tot goed konden rondkomen. Het huidige inkomen is dan ook lager dan tijdens hun werkzame leven.

Vrouw, 75 jaar

"Ik had toen een boven modaal inkomen, nu heb ik een beneden modaal inkomen. Maar ik kan mij ermee redden."

De senioren kunnen met hun huidige inkomen ondersteuning inkopen, zoals huishoudelijke hulp, boodschappen laten bezorgen of hulp voor tuinonderhoud. Wat opvalt is dat het inkomen van deze respondenten er in de afgelopen jaren op achteruit is gegaan.

Man, 73 jaar

"Het inkomen is wel minder geworden. Dat komt omdat de AOW en het pensioenbedrag al jarenlang hetzelfde is, er komt niets bij terwijl de kosten wel toenemen."

Man, 73 jaar

"Ik maak nu meestal wel het hele maandinkomen op. Ik heb hulp in de huishouding, ziektekosten is ook al 200 euro, de auto is duur. Voor wat extra's gebruik ik mijn spaargeld. Al met al teer ik wat in."

Met wat voor kosten ze in de toekomst rekening moeten houden als de zorgvraag toeneemt, is voor meerdere respondenten onduidelijk, ook door de recente veranderingen in het zorgstelsel.

Man, 73 jaar

"Ik vind het best lastig om in te schatten wat voor extra kosten je hebt als je meer zorg nodig hebt. Misschien zijn er nog wat meer aanpassingen aan het huis nodig. En hoeveel kost het als ik naar een zorginstelling moet? Geen idee."

Laag inkomen:	Alleen AOW of met klein pensioen (36% van Friese senioren)
Midden inkomen:	AOW + vergelijkbaar bedrag aan pensioen (34% van Friese senioren)
Hoog inkomen:	AOW + riant pensioen (pensioen is groter dan AOW) (30% van Friese senioren)

Senioren met **hoog inkomen**: hogere opleiding, hoger inkomen

De senioren die naast de AOW nog een ruim pensioen hebben, en tot de hogere inkomensgroep behoren, hebben doorgaans een goede opleiding genoten, zo blijkt uit de interviews die in het kader van dit onderzoek zijn gehouden. Zij hebben een middelbare school opleiding afgerond en hebben daarna een vervolgstudie gedaan, op hbo of universitair niveau.

Man, 75 jaar

"Ik ben afgestudeerd aan de TU Delft als stedenbouwkundige en heb voor gemeenten en adviesbureaus gewerkt."

Na hun opleiding hebben ze een goed betaalde baan gehad.

Man, 75 jaar

"Toen ik ging werken had ik meteen een goed salaris; mijn inkomen is altijd royaal geweest. We konden goed rondkomen en hebben nooit geldzorgen gehad."

Senioren met een goede opleiding en een goed betaalde baan in het verleden hebben een ruim pensioen opgebouwd. Voor senioren met een hoog inkomen is het pensioen het grootste deel van het inkomen.

Man, 87 jaar

"Ik heb het voordeel dat mijn pensioen 70% van mijn laatst verdiende loon is, dat is toch nog wat hoger dan het middelloon waar pensioenen tegenwoordig op gebaseerd zijn."

Deze senioren kunnen goed rondkomen en hebben geen financiële zorgen.

Man, 87 jaar

"Ik kan in feite alles doen wat ik wil. Ik heb veel gereisd en alle continenten bezocht. Ik doe dit nu niet meer, niet vanwege de financiën, maar omdat ik ouder word en de gezondheid achteruit gaat."

Ze ervaren het inkomen als redelijk stabiel in de afgelopen jaren. Het inkomen is vergelijkbaar met wat ze hadden in hun werkzame leven. De hypotheek is afgelost en men hoeft geen gezin meer te onderhouden.

Man, 75 jaar

"We kunnen financieel doen wat we willen. Als er uitgaven voor het huis of de tuin nodig zijn, dan doen we dat. Ook op zorgkosten besparen we niet."

De geïnterviewde senioren met een hoog inkomen wonen vooral in koopwoningen. Soms wordt bewust voor een huurhuis gekozen.

Vrouw, 75 jaar

"We hebben altijd in een koophuis gewoond. Ik woon nu in een huurhuis, huren geeft mij een vrij gevoel. Bovendien hoef ik zelf niet voor het onderhoud te zorgen."

Vooral oudere senioren lager inkomen

Senioren in Fryslân hebben gemiddeld een iets lager inkomen dan de senioren landelijk, maar de verschillen zijn minimaal. Twee derde van de Friese senioren kan goed rondkomen. Zij hebben een middel tot hoog inkomen. De jongere senioren (65-74 jaar) hebben gemiddeld een hoger inkomen dan de oudere senioren (75-plus). Van de oudere senioren heeft bijna de helft een laag inkomen, van de jongere senioren is dit maar een kwart. In vergelijking met jongere leeftijdscategorieën leven senioren minder vaak in armoede en hebben zij meer vermogen.

Uit de interviews wordt duidelijk dat opleiding belangrijk is voor de inkomenssituatie tijdens én na het werkzame leven. De meeste senioren die een middelbare of hogere opleiding hebben gevolgd hadden tijdens hun werkzame leven een inkomen waar ze - naar eigen zeggen - prima van konden leven. Zij hebben doorgaans ook pensioen opgebouwd waardoor ze nu naast de AOW aanvullende inkomsten hebben. Het aanvullend pensioen varieert echter wel sterk. Senioren die geen of weinig opleiding hebben gevolgd hebben overwegend een laag inkomen. Zij moeten nu rondkomen van alleen AOW of AOW aangevuld met slechts een klein pensioen en hebben het minder ruim dan senioren die een pensioen hebben opgebouwd. Zij redden het wel, maar zien zich genoodzaakt om zuinig te leven. Alleenstaande senioren, met name vrouwen, moeten het vaakst rondkomen van een laag inkomen.

Veel senioren ervaren hun inkomenssituatie nu als minder dan enkele jaren geleden. Zij waren in hun leven gewend dat hun inkomen steeds toenam. Deze tijd is echter voorbij en dat is wennen. In de afgelopen jaren is het inkomen niet meer gestegen. Niet zelden zijn de senioren er in koopkracht op achteruit gegaan na hun pensionering, omdat de AOW en pensioenen redelijk stabiel zijn gebleven of zelfs iets zijn gedaald. De kosten zijn echter wel toegenomen, onder andere op het gebied van zorg (eigen risico). Met koopkrachtverlies hebben echter niet alleen senioren te maken, maar ook andere leeftijdscategorieën.

Colofon

Bronnen:

- CBS (2015). Statline - **Inkomen van particuliere huishoudens met inkomen naar kenmerken en regio**
- CBS (2015). Statline - **Laag en langdurig laag inkomen; huishoudenskenmerken en regio**
- CBS (2015). Statline - **Vermogen; particuliere huishoudens, kenmerken en regio, 1 januari.**
- CBS (2016). Maatwerk - **Particuliere huishoudens naar leeftijd hoofdkostwinner**

Auteurs

Wilma de Vries
Eelke van der Veen

Contact

Wilma de Vries
wdevries@friessociaalplanbureau.nl
06 446 221 88/058 234 85 00

Opmaak

Jongens van de Jong

FRIES SOCIAAL
PLANBUREAU

Westersingel 4
8913 CK Leeuwarden
T (058) 234 85 00
www.friessociaalplanbureau.nl